

УДК 355.4

С. О. Левченко, М. М. Орлов, В. І. Воробійов

МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЮВАННЯ СЛУЖБИ ШТАБІВ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК

Розроблено методику оцінювання служби штабів внутрішніх військ і визначено напрямки її вдосконалювання.

Постановка проблеми. Служба штабів внутрішніх військ (ВВ) як специфічний вид діяльності штабів залежить від їх організаційної структури, рівня підготовки посадових осіб, злагодженості роботи та технічного оснащення. Відповідний штаб повинен забезпечити командувачу, начальнику управління територіального командування, командиру військової частини ВВ усі умови для безперервного, стійкого, оперативного і прихованого управління військами у будь-яких умовах оперативної обстановки. Постійне підвищення вимог до служби штабів змушує командування ВВ здійснювати пошук шляхів удосконалювання структури та організації штабів, що потребує наукового обґрунтування розроблення цілеспрямованої програми дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У [1] визначено, що служба штабів (СШ) – діяльність штабів із забезпечення управління військами (силами) у мирний і воєнний час. Порядок організації СШ визначається статутами і спеціальними настановами. Завданнями СШ є: підтримання постійної бойової готовності військ; організація оперативної і бойової підготовки; організація служби військ; надання допомоги підпорядкованим штабам. Однак у [1] не визначено напрямків удосконалювання СШ. У [2] зроблено уточнення щодо функцій СШ мирного і воєнного часу: у мирний час СШ спрямовується на забезпечення постійної бойової і мобілізаційної готовності військ до виконання службово-бойових завдань (СБЗ), організацію всіх видів підготовки, дисципліни та служби військ; з початком бойових дій головним завданням СШ стає забезпечення командира (начальника) відомостями про обстановку та її зміни і даними для прийняття рішення на організацію виконання військами завдань, планування їх виконання, ведення дій і управління військами (силами), організацію взаємодії тощо. Проте не вказується, за рахунок яких складників СШ можливо досягти якісного виконання функцій, покладених на штаби. У праці [3] подано лише узагальнене визначення СШ, і автор не торкається проблеми її вдосконалювання.

У сучасних умовах діяльності ВВ, коли вимоги до їх готовності щодо виконання СБЗ постійно підвищуються, роль і місце СШ висуваються на перший план як основа підготовки й управління військами до виконання завдань, визначених законодавчими актами держави [4].

Метою статті є розроблення методики визначення основних напрямків удосконалювання СШ внутрішніх військ, які можуть бути покладені в основу планування цього процесу у військах.

Призначення методики. Методика призначена для визначення напрямків удосконалювання служби штабів ВВ (об'єктів управління) виходячи з обсягу їх повсякденної діяльності та підготовки до виконання і виконання військами СБЗ. Під об'єктом управління (ОБУ), в межах зони територіального командування, розуміється будь-яка військова частина (підрозділ) ВВ.

Обмеження і припущення. Досліджуються: СШ територіального командування ВВ; створена система штабів територіального командування у складі штабу управління ТрК і штабів частин ВВ; кількісні показники створених штабів, що визначаються організаційно-штатною структурою, і додержання норм керованості $N_{\text{ОБУ}} \leq 7 \dots 9$ (кількість ОБУ) для одного штабу.

Зміст методики. Служба штабів – це діяльність штабів із забезпечення управління ВВ в умовах повсякденної діяльності та у процесі підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ за будь-яких умов оперативної обстановки. Дослідженню підлягають: загальні питання наявності і повноти керівних документів стосовно служби штабів; перевірка здатності посадових осіб штабу виконувати функціональні обов'язки за призначенням; структура штабів як основа організації їх служби.

Процес удосконалювання СШ внутрішніх військ слід поділити на складники: повсякденну діяльність і ту, яка проводиться у період підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ. Остання здійснюється на стику цілеспрямованої діяльності командира (начальника) у процесі управління військами (ОБУ) і забезпечення цього процесу через підготовку рішення командира (начальника),

додання його до військ, організацію контролю і надання їм допомоги. Служба штабів забезпечує реалізацію рішення командира (начальника) шляхом контролю за перебігом підготовки частин (підрозділів) до виконання завдань згідно з функціональним призначенням (рис. 1).

управління військами (силами), організацію взаємодії тощо.

Рівень бойової готовності визначається як стан військ (ОБУ), що забезпечує у мирний час їх спроможність почати службово-бойові (бойові) дії у встановлені строки, а у воєнний час – негайно й

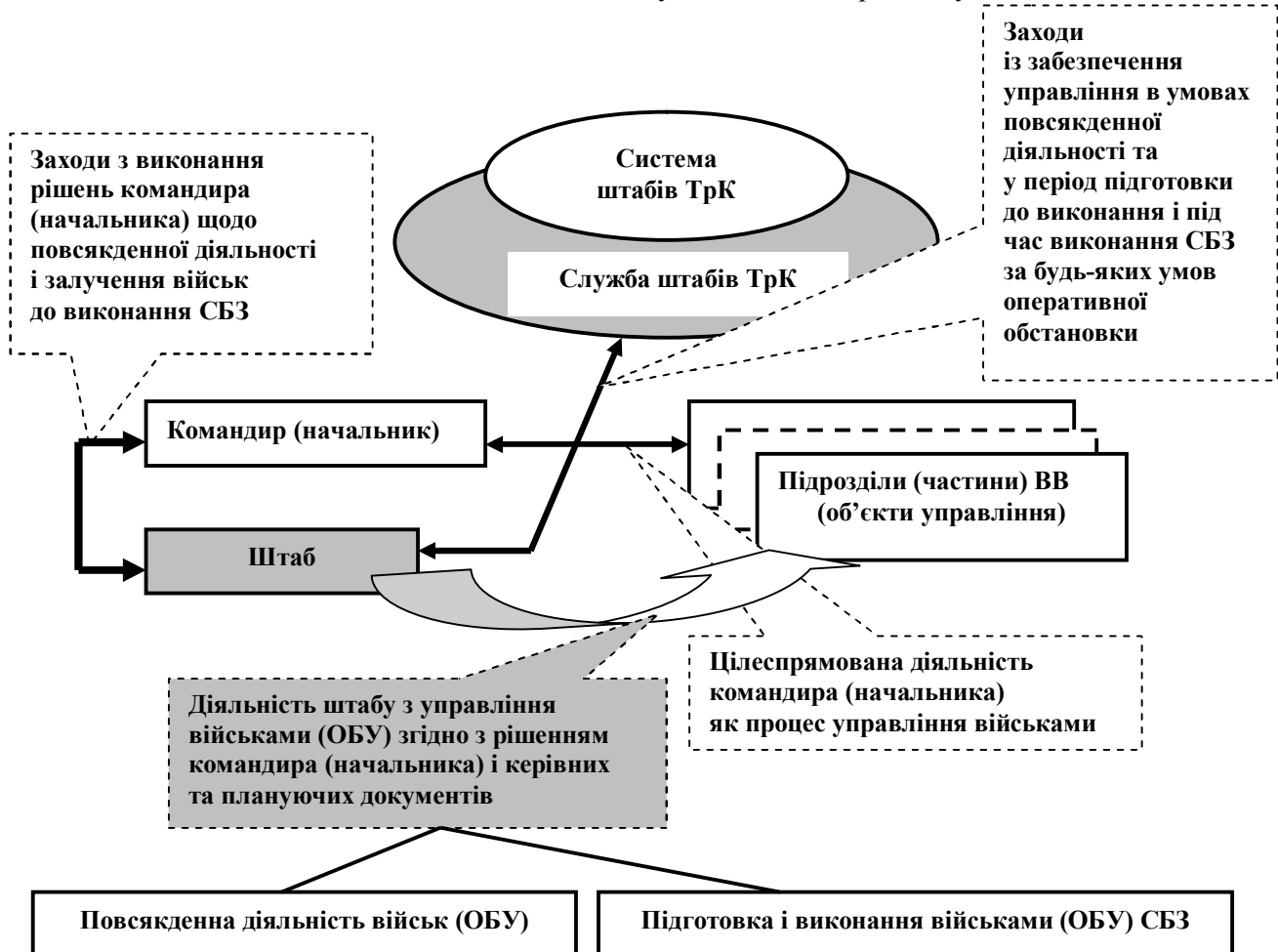

Рис. 1. Розподіл функцій діяльності системи штабів територіального командування

У повсякденній діяльності система СШ територіального командування організує і здійснює управління з багатьох питань. Узагальненими показниками цього процесу можуть бути: рівень бойової готовності та рівень мобілізаційної готовності; рівень служби військ; рівень усебічного забезпечення виконання планів підготовки військ до виконання СБЗ за призначенням.

У процесі підготовки до виконання і під час виконання СБЗ або з початком бойових дій уся діяльність СШ спрямована на забезпечення командира (начальника) відомостями про обстановку і даними для прийняття рішення на організацію виконання військами завдань, планування їх виконання, ведення дій і

успішно виконати поставлені завдання. Часткові показники: час готовності військ (ОБУ) приступити до виконання СБЗ (бойового завдання); повнота та якість бойових документів і оперативно-тактичних розрахунків до них; рівень оснащення учбово-матеріальної бази; кількісні і якісні показники системи управління.

За аналогією рівень мобілізаційної готовності можна сформулювати як стан, що визначає спроможність частини ВВ своєчасно і якісно провести відмобілізування і в установлені строки підготуватися до ведення службово-бойових (бойових) дій. Часткові показники: час готовності військ (ОБУ) приступити до виконання мобілізаційних завдань; повнота та якість бойових документів і оперативно-тактичних розрахунків

до них; рівень оснащення пунктів приймання ресурсів за мобілізаційними планами.

Рівень служби військ визначається як стан повсякденної військової служби, яка забезпечує необхідні умови життя і підготовки військ до виконання можливих СБЗ та підтримання встановленого статутного порядку у військових містечках, навчальних центрах, полігонах тощо. Зокрема, рівень усебічного забезпечення виконання планів підготовки військ до виконання СБЗ за призначенням визначається як комплекс заходів, що проводяться в інтересах успішної

підготовки до виконання і виконання завдання військами. Основними видами забезпечення службово-бойових дій ВВ слід вважати такі: розвідка, маскування, інженерне забезпечення, комендантська служба, охорона військових містечок та військ при пересуванні, інформаційне, технічне та тилове забезпечення.

Методику вдосконалення СШ розглянемо за схемою, наведеною на рис. 2. Вона складається з модулів (позначено римськими цифрами) і блоків (позначено арабськими цифрами).

Вихідними даними можна вважати

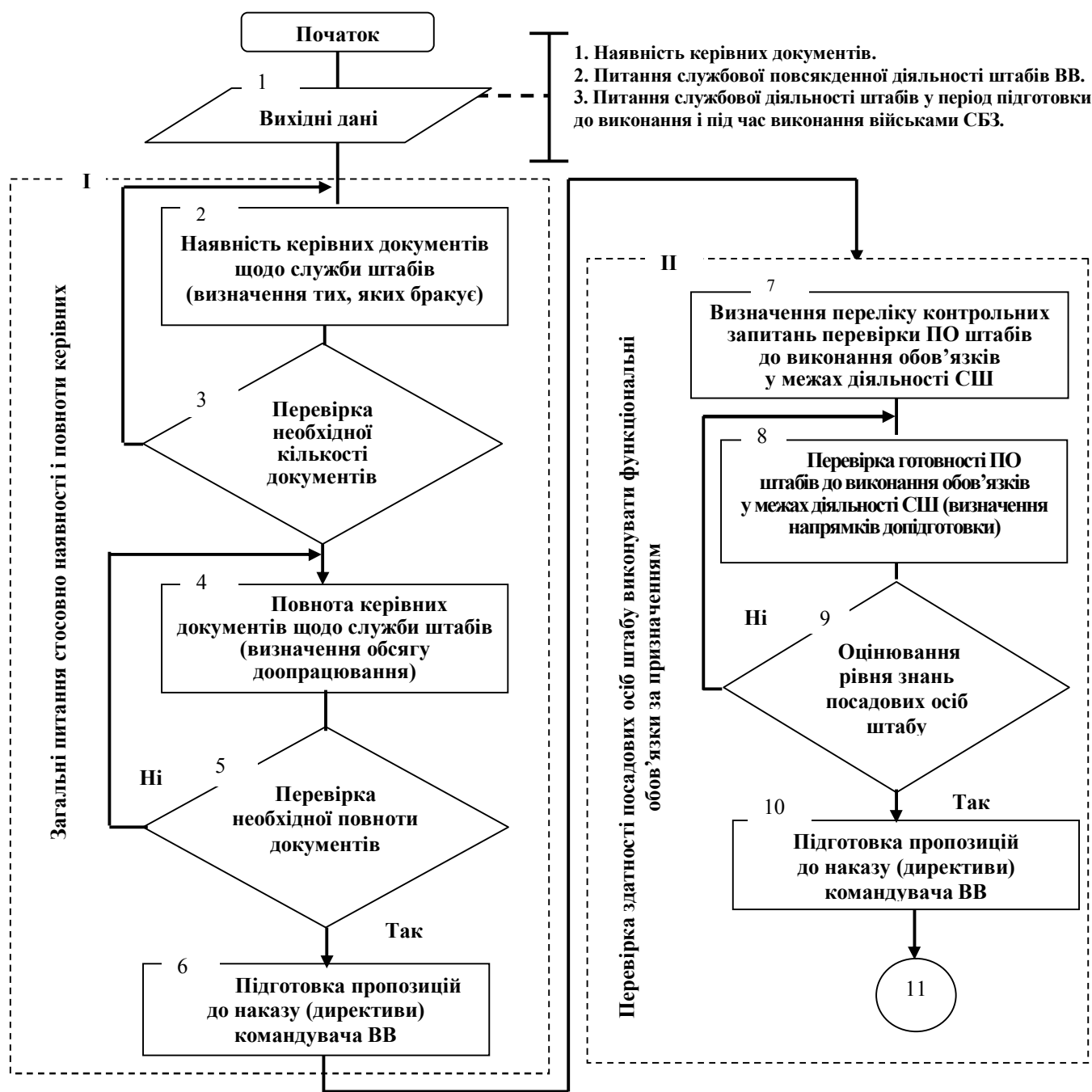

Рис. 2. Схема алгоритму вдосконалення служби штабів внутрішніх військ (початок)

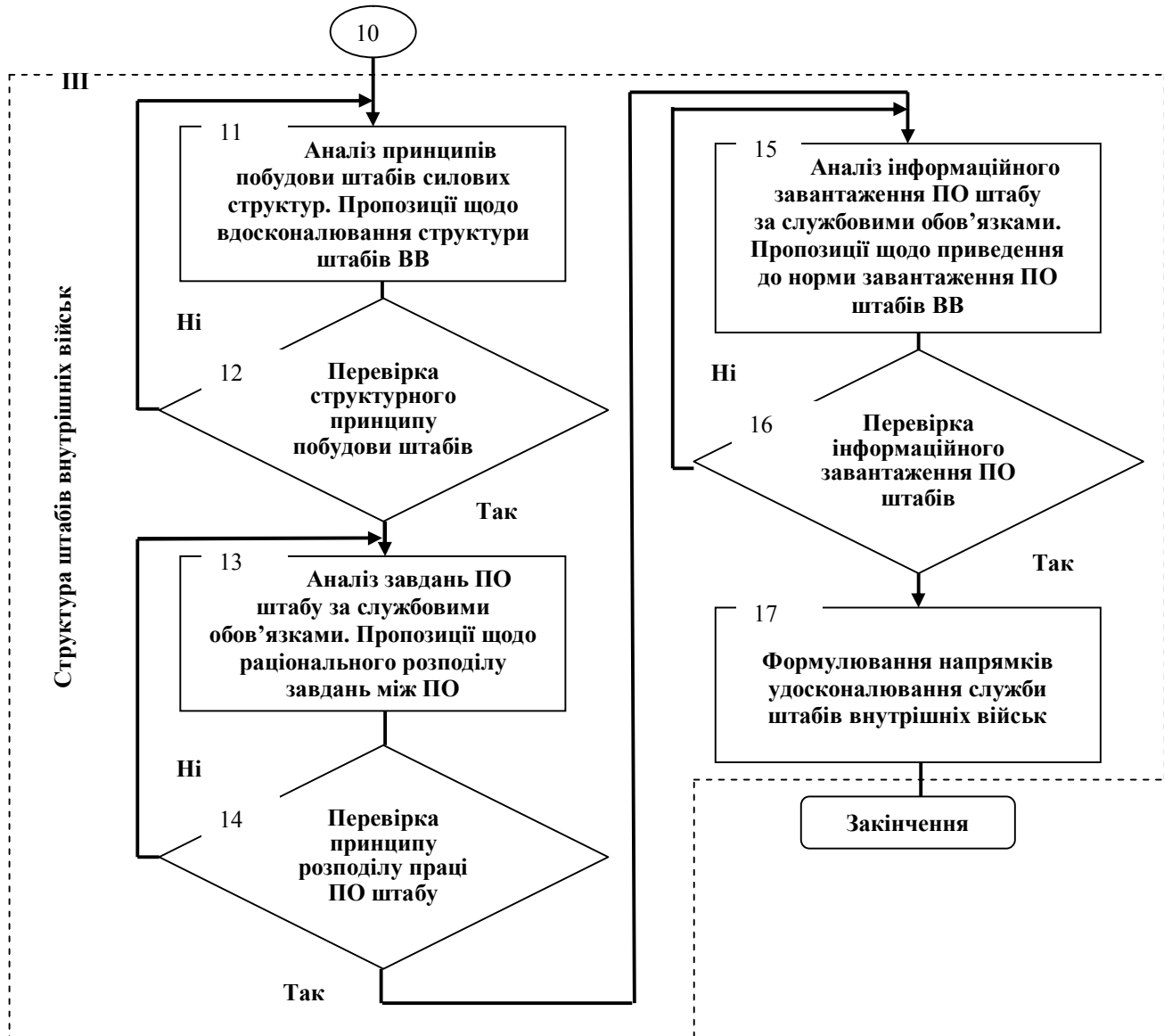

Рис. 2. Схема алгоритму вдосконалювання служби штабів внутрішніх військ (закінчення)

(див. блок 1 рис. 2): наявність керівних документів щодо повсякденної діяльності штабів ВВ і на період підготовки до виконання та під час виконання військами СБЗ; перелік питань службової повсякденної діяльності системи штабів ТрК; перелік питань службової діяльності системи штабів у процесі підготовки до виконання і під час виконання СБЗ.

У модулі І проводиться аналіз загальних питань, пов'язаних з визначенням наявності керівних документів та їх повноти, що забезпечує ефективну діяльність служби штабів ВВ. Визначення наявності керівних документів здійснюється спеціально створеною комісією з фахівців старшого штабу (див. блок 2 рис. 2).

Порівнювання наявної і необхідної кількості керівних документів (див. блок 3 рис. 2)

здійснюється методом експертних оцінок за формулою [5]

$$R^*_T = \frac{1}{9} \left(10 - \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m \sigma_i \right), \quad (1)$$

де R^*_T – значення отриманих результатів; 10 – кількість балів оцінки наявності керівних документів (об'єкт дослідження); 1 – кількість балів оцінки ситуації, в якій опинився об'єкт дослідження і з неї вийшов успішно; m – кількість експертів; σ_i – бал, яким експерт оцінює можливість об'єкта дослідження вийти успішно із ситуації, яка склалася.

У разі низького рівня підготовки експертів результати оцінювання (σ_i – бали) будуть штучно завищені, і для підвищення їх об'єктивності

необхідно призначати більшу кількість експертів, але не більше дев'яти [6].

У системі штабів внутрішніх військ не всі посадові особи (ПО) можуть бути експертами з таких причин: часте переміщення по службі, що не дає змоги набути стійких практичних навиків; не всі вони однаковою мірою набувають практичного досвіду, особливо в керівництві військовими частинами і підрозділами; недостатній досвід виконання функціональних обов'язків у складі штабу військової частини або управління ТрК.

Отже, *першим напрямком* удосконалювання СШ є навчання (підготовка) посадових осіб штабів умінню аналізувати наявність, повноту і відповідність до поточних завдань керівних документів щодо повсякденної діяльності штабів та у процесі підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ.

У разі виявлення відсутності необхідних документів (див. блок 3 рис. 2) вноситься пропозиція до наказу (директиви) командувача ВВ про їх розроблення (див. блок 6 рис. 2).

Визначення повноти керівних документів здійснюється спеціально створеною комісією з фахівців старшого штабу (див. блок 4 рис. 2). Порівнювання повноти наявних керівних документів (див. блок 5 рис. 2) здійснюється методом експертних оцінок за формулою (1). У разі виявлення відсутності повноти наявних документів (див. блок 3 рис. 2) вноситься пропозиція до наказу (директиви) командувача ВВ про їх доопрацювання (див. блок 6 рис. 2).

У модулі II здійснюється перевірка готовності посадових осіб штабів до виконання обов'язків у межах діяльності СШ. Перевірку слід провести *методом порівняльного аналізу рівня знань*. Перевірка посадових осіб з використанням зазначеного методу складається з трьох етапів. Перший етап – визначення ролі і місця СШ щодо поліпшення показників їх діяльності за напрямками: бойова і мобілізаційна готовність; служба військ; питання всебічного забезпечення органів управління і військ; підготовка військ (ОБУ) до виконання СБЗ та управління ними під час виконання завдань. Визначені у модулі II дані можуть слугувати *другим напрямком* розроблення планів удосконалювання СШ внутрішніх військ. Другий етап – визначення переліку контрольних запитань для оцінювання рівня готовності посадових осіб штабів до виконання обов'язків у межах діяльності СШ. Третій етап – визначення механізму оцінювання рівня готовності посадових

осіб штабів до виконання обов'язків у межах діяльності СШ.

Складниками цього модуля є блоки визначення: переліку контрольних запитань перевірки знань посадових осіб штабу (блок 7 рис. 2); готовності посадових осіб штабів до виконання обов'язків у межах діяльності СШ (блок 8 рис. 2); механізму процесу оцінювання рівня знань (блок 9 рис. 2).

Перелік контрольних запитань з бойової та мобілізаційної підготовки, всебічного забезпечення, підготовки до виконання та виконання військами СБЗ, за якими перевіряються знання посадових осіб штабу, зводиться до такого: визначення показника, за яким перевіряються й оцінюються посадові особи штабу, його кількісна і якісна величина, методичний апарат щодо оцінювання зазначеного показника, роль штабу в поліпшенні зазначених показників, перелік завдань, які виконує частина ВВ (ОБУ), їх взаємний зв'язок із завданнями інших силових структур, чинники впливу на роботу посадових осіб штабу тощо.

Визначення готовності посадових осіб штабів до виконання обов'язків у межах діяльності СШ може бути здійснено *методом тестування*, сутність якого полягає у складанні переліку контрольних запитань і кількох правильних і неправильних відповідей на них. Механізм процесу оцінювання із застосуванням *методу порівняльного аналізу рівня знань* полягає у послідовному порівнюванні змісту контрольного запитання з результатами відповіді (див. рис. 3).

Для оцінювання готовності посадових осіб штабів до виконання обов'язків у межах діяльності СШ може бути запроваджена така кількісна міра: у разі правильної відповіді у межах 100...99 % від заданих запитань виставляється оцінка “відмінно”; у межах 98...95 % – оцінка “добре”; у межах 94...90 % – “задовільно”; нижче 89 % – “незадовільно”.

Розглянуті підходи можуть бути використані при вирішенні *третього напрямку* вдосконалювання служби штабів ВВ.

Результатом дослідження питань у модулі II є підготовка пропозицій до наказу (директиви) командувача ВВ щодо корекції програм підготовки офіцерського складу в Академії ВВ МВС України та їх підготовки у військах (див. блок 10 рис. 2).

У модулі III здійснюється оцінювання структури штабів ВВ і підходів до оцінки завантаження посадових осіб штабу. Аналізу

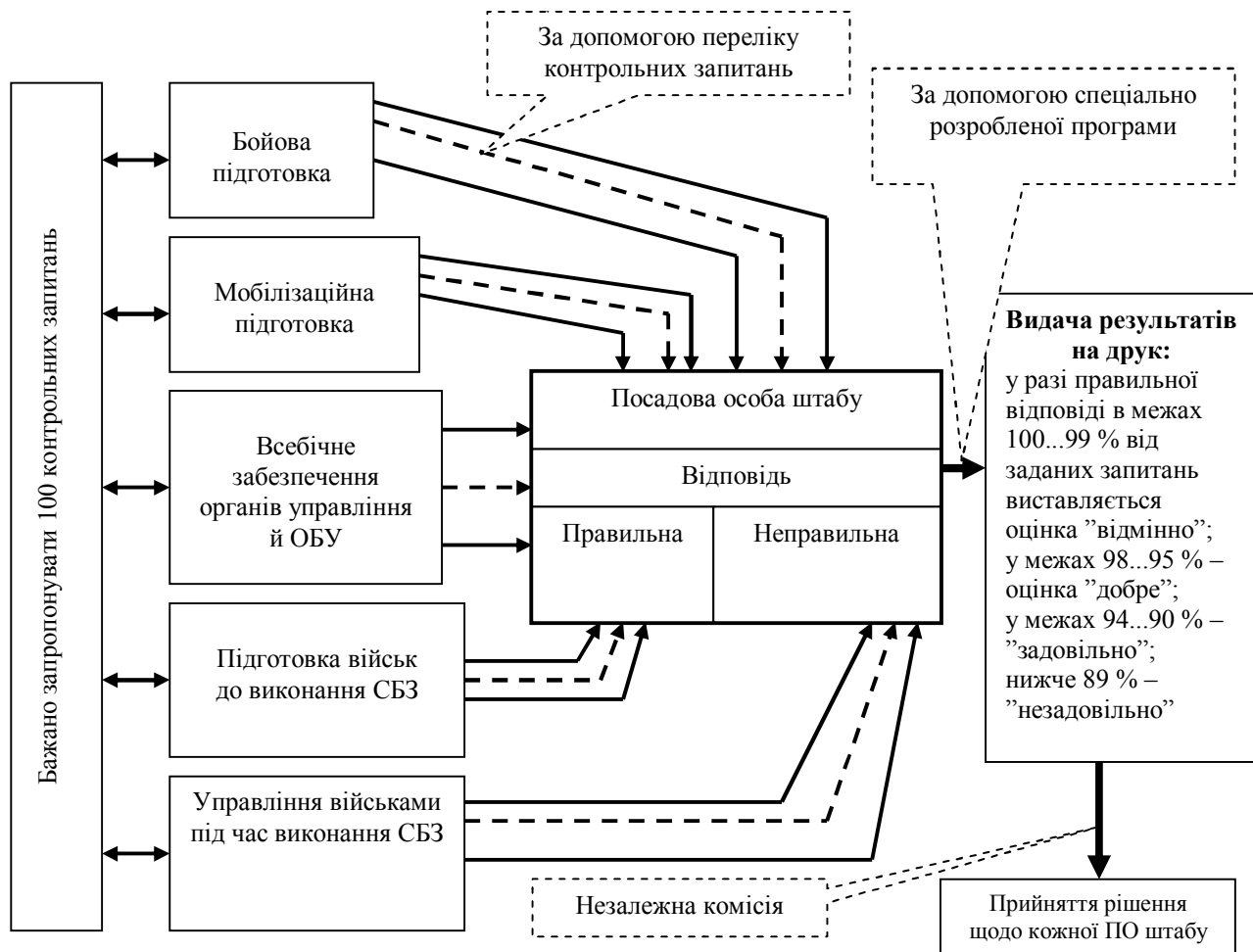

Рис. 3. Структура методу порівняльного аналізу рівня знань посадових осіб штабу

підлягають певні принципи побудови структури штабів ВВ.

1. Принцип відповідності організаційній структурі штабів обсягу, характеру і змісту виконання завдань (структурний принцип побудови штабів) – це головний принцип. Виходячи з цього штаби повинні комплектуватися таким чином, щоб було дотримано принцип "пропорційної подібності" або, іншими словами, щоб співвідношення посадових осіб штабу відповідало організації підпорядкованих військ, характеру завдань, що вони виконують.

2. Принцип розподілу праці за напрямками діяльності. Загальна діяльність штабів складається із часткових, зокрема: оперативної, розвідувальної, технічного управління і зв'язку, мобілізаційної, укомплектування, служби військ, топографічної, відділів діловодства, режиму, адміністративно-господарчої тощо. Згідно з цими напрямками діяльності штаб залежно від масштабу завдань, що виконують відділи, відділення, служби, розподіляє зусилля кількох виконавців, очолюваних відповідними

начальниками.

3. Принцип організації штабів пов'язаний із забезпеченням можливості одночасного розгортання необхідної кількості пунктів управління. Він зумовлює одне з важливих положень теорії і практики організаційної побудови штабів ВВ – відповідність їх структури вимогам часу в складній оперативній обстановці, що дозволяє практично без істотної перебудови забезпечити командирів (начальників) стійке і безперервне управління підпорядкованими військами за будь-яких умов обстановки.

4. Принцип відносної однотипності і простоти структури штабів. Однотипність структури забезпечує ефективний вплив з боку інших штабів, більш оперативну узгодженість при вирішенні загальних питань, а також сприяє правильним взаємовідносинам молодшого штабу із старшим штабом, підпорядкованими і взаємодіючими штабами. Простота структури полегшує внутрішню взаємодію між відділами, відділеннями, службами й окремими посадовими особами конкретного штабу, сприяє скороченню

часу затрат на обмін інформацією, на внутрішнє узгодження питань, на доведення завдань до виконавців і контроль за їх виконанням. Крім того, така структура створює можливість взаємозаміни посадових осіб усередині штабу. У разі невідповідності цього принципу пропонуються пропозиції щодо вдосконалення структури штабів (див. блок 11 рис. 2). Перевірка структурного принципу побудови штабів (див. блок 12 рис. 2) здійснюється із застосуванням *методу суперпозицій*.

Аналіз загальних завдань ПО штабу за службовими обов'язками і пропозиції щодо приведення їх до норми (див. блок 13 рис. 2) дозволяє нівелювати різницю у розподілі завдань, які виконують постійний і змінний складники штабу (рис. 4) [1, 3, 7].

Постійний складник штабу – перелік посад, які характерні для будь-якого штабу ВВ. *Змінний складник штабу* – перелік посад, що характерні для штабу певної частини, яка зумовлена характером службово-бойових завдань.

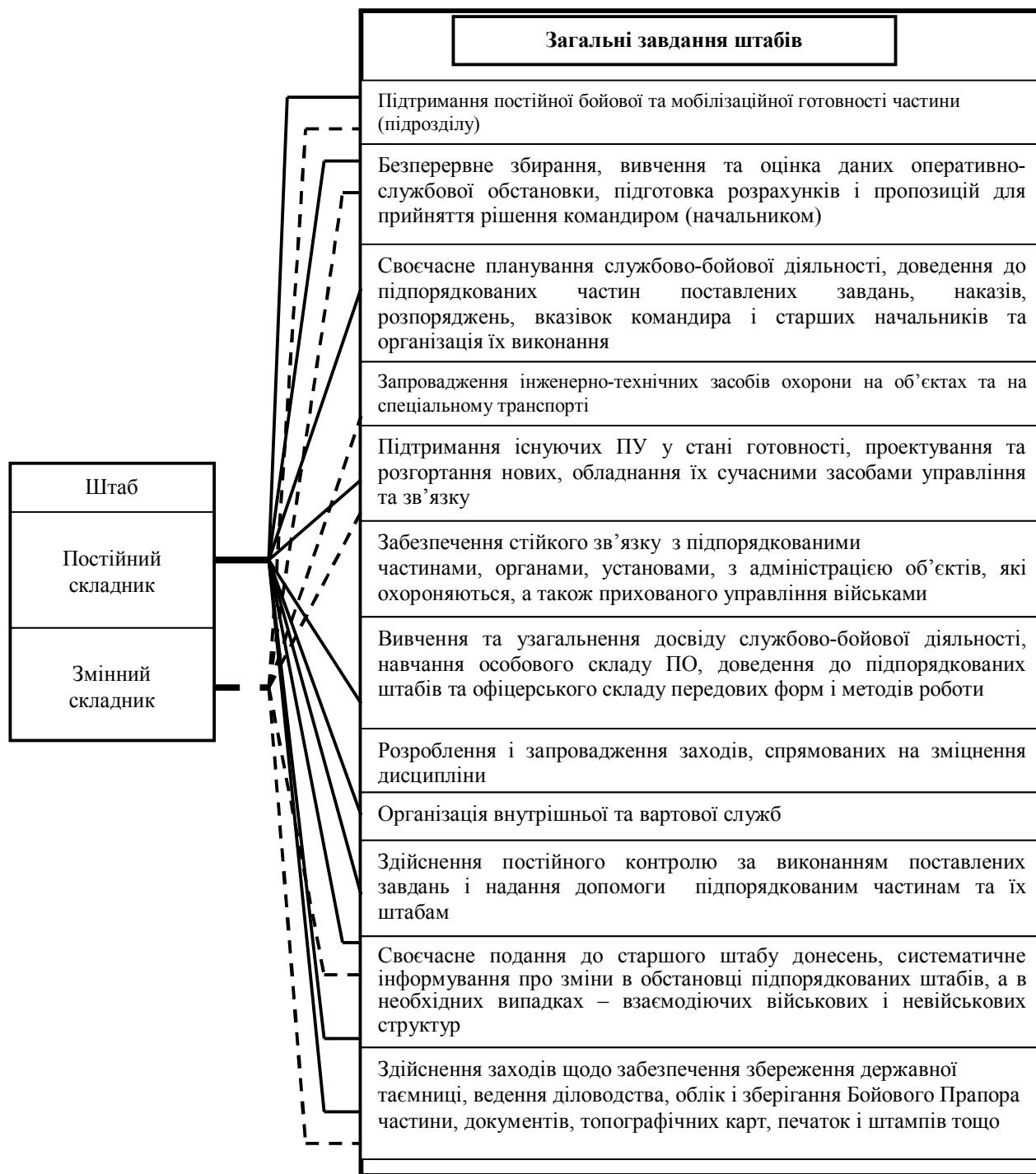

Рис. 4. До аналізу загальних завдань, які виконують складники штабу

Показник нівелювання співвідношення кількості посадових осіб постійного і змінного складників штабу та розподілу між ними праці (див. блок 14 рис. 2) може бути визначений через коефіцієнти відношення: K_1 – кількості ПО постійного складу штабу $N_{пс. по}$ і кількості ПО змінного складу штабу $N_{зс. по}$; K_2 – кількості завдань, що виконують ПО постійного складу штабу $N_{завд. пс. по}$, і кількості завдань, що виконують ПО змінного складу штабу $N_{завд. зс. по}$:

$$K_1 = \frac{N_{пс. по}}{N_{зс. по}} \equiv K_2 = \frac{N_{завд. пс. по}}{N_{завд. зс. по}}. \quad (2)$$

Методом експертних оцінок встановлено, що для штабів ВВ коефіцієнт кількісного співвідношення посадових осіб складників штабу може бути у межах $K_1 \approx 3-4$. Звідси і значення коефіцієнта повинно бути у тих же самих межах: $K_2 \approx 3-4$.

Подані підходи до встановлення раціонального співвідношення кількості ПО складників штабу з кількістю завдань, які на них покладені, можна

розглядати як *четвертий напрямок* удосконалювання служби штабів ВВ.

Таким чином, у разі отримання позитивного результату можна перейти до аналізу інформаційного завантаження посадових осіб штабу за функціональними обов'язками (див. блок 15 рис. 2) і за необхідності сформулювати пропозиції щодо приведення його до норми. Цю процедуру і перевірку інформаційного завантаження ПО штабу (див. блок 16 рис. 2) можна здійснити із застосуванням методичного апарату, викладеного у працях [8, 9]. Зазначене вище можна розглядати як *п'ятий напрямок* удосконалювання служби штабів ВВ.

Отже, у результаті проведеного дослідження можна визначити основні напрямки вдосконалювання служби штабів внутрішніх військ, зокрема: перший напрямок – визначення підходів до оцінки кількісних і якісних показників керівних документів щодо СШ; другий напрямок – упорядкування функцій, ролі і місця штабів при різних видах діяльності ВВ; третій напрямок – розроблення і впровадження в практику

Т а б л и ц я 1

Напрямки вдосконалювання служби штабів внутрішніх військ

Існуючі проблеми	Напрямки вдосконалювання служби штабів ВВ
Кількісна оцінка наявності керівних документів щодо служби штабів	Навчання (підготовка) ПО штабів умінню аналізувати наявність і необхідність керівних документів стосовно повсякденної діяльності штабів та у період підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ
Оцінка повноти наявних керівних документів щодо служби штабів	Навчання (підготовка) ПО штабів умінню аналізувати повноту існуючих керівних документів стосовно повсякденної діяльності штабів та у період підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ. Обґрунтування пропозицій щодо поліпшення повноти існуючих керівних документів
Роль і місце служби штабів в умовах повсякденної діяльності військ	Визначення ролі і місця служби штабів щодо поліпшення показників бойової і мобілізаційної підготовки частин ВВ, служби військ та всебічного забезпечення
Роль і місце служби штабів у процесі підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ	Визначення ролі і місця служби штабів щодо поліпшення показників у процесі підготовки до виконання і під час виконання військами СБЗ або з початком бойових дій
Визначення готовності посадових осіб штабів виконувати обов'язки у межах визначеної діяльності СШ	Розроблення методики оцінювання готовності ПО штабів виконувати обов'язки у межах визначеної діяльності СШ
Оцінювання готовності посадових осіб штабів до виконання обов'язків за будь-яких умов оперативної обстановки	Розроблення методичних підходів до готовності ПО штабів до виконання обов'язків за будь-яких умов оперативної обстановки
Додержання принципів побудови штабів і розподілу службових обов'язків між їх посадовими особами	Розроблення методичних підходів до оцінювання структурного принципу побудови штабів ВВ та до раціонального розподілу службових обов'язків між складниками штабу й інформаційного навантаження на їх ПО
Оцінювання інформаційного навантаження на штаби ВВ	Удосконалення існуючих методик оцінювання інформаційного навантаження на ПО штабу. Розроблення пропозицій щодо автоматизації оброблення інформації в штабах ВВ

методичного апарату оцінювання готовності посадових осіб виконувати визначені обов'язки; четвертий напрямок – розроблення методичних підходів до оцінювання структурного принципу побудови штабів ВВ і раціонального розподілу службових обов'язків між складниками штабу; п'ятий напрямок – інформаційне навантаження на посадові особи штабу і приведення його до існуючих норм або розроблення пропозицій щодо автоматизації оброблення інформації в штабах ВВ. Деталізацію зазначених напрямків подано у табл. 1.

Висновок. З огляду на важливість служби штабів у службово-бойовій діяльності ВВ визначення напрямків їх удосконалювання є актуальною проблемою, яку необхідно вирішувати як одну з першочергових. Позитивне вирішення цієї проблеми дозволить обґрунтувати пропозиції щодо організаційної побудови органів системи управління внутрішніх військ.

Список використаних джерел

1. Военный энциклопедический словарь / под ред. С. Ф. Ахромеева. – М. : Воениздат, 1986. – С. 679.
2. Советская военная энциклопедия: в 8 т. / под ред. Н. В. Огаркова. – М. : Воениздат, 1979. – Т. 7. – С. 389.
3. Шмаков О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань / О. М. Шмаков. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. – С. 264.
4. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України: закон України від 26.03.1992 р. № 2235-ХІІ (із змінами, внесеними на 21.12.2000 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29.
5. Цветков В. М. Безопасность полетов летательных аппаратов / В. М. Цветков. – Киев : КВВАИУ, 1985. – 164 с.
6. Саати Т. Аналитическое планирование. Организация систем / Т. Саати, К. Кернс; пер. с англ. Р. Г. Вачнадзе. – М. : Радио и связь, 1991. – 256 с.
7. Статути Збройних Сил України. – К. : М-во оборони України, 2004. – 499 с.
8. Орлов М. М. Методика оцінювання інформаційного навантаження на органи управління внутрішньої зони системи управління оперативно-тактичного рівня / М. М. Орлов // Зб. наук. пр. ХВУ. Вип. 6 (53). – Х. : ХВУ, 2004. – С. 12–16.
9. Орлов М. М. Методика визначення показника якості роботи органу управління встановленої структури / М. М. Орлов // Системи озброєння і воєнна техніка. Вип. (1/9). – Х. : Харк. ун-т Повітряних Сил, 2007. – С. 56–60.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2008 р.